

О ОЗНАЧАВАЊУ НАСТАВКА ГЕНИТИВА МНОЖИНЕ
У ЖИТИЈУ СТЕФАНА НЕМАЊЕ ОД СТЕФАНА
ПРВОВЕНЧАНОГ (ПРЕПИС ИЗ ДРУГЕ ДЕЦЕНИЈЕ XIV ВЕКА)

1. Житије Стефана Немање од Стефана Првовенчаног (завршено највероватније пре 1217. године) убраја се међу прва хагеографска остварења српске средњовековне књижевности и од посебног је значаја за развој тзв. *владарског типа житија* односно за *формирање српске владарске идеологије*. Рукописна традиција Житија Стефана Немање показује нам да је оно ипак редак средњовековни споменик.

Најстарији за сада познати препис Немањиног житија из друге деценије XIV века¹ чува се у Паризу у Националној библиотеци под сигн. Cod. Slave 10.² Овај опсежни рукописни зборник, писан на пергаменту, у чији састав, поред поменутог Житија,³ улази још и патерик и спис о дванаест петака, одавно је познат у науци.⁴

Житије Стефана Немање које је писано мешавином српско-словенског и српског народног језика, привукло је пажњу и лингвиста. Детаљну анализу графијских, правописних и фонетских црта овога споменика дала је В. Јерковић.⁵ Говорећи о поменутих одликама Немањиног житија, ауторка је указала и на појаву удвајања *-ьь*.⁶ Писање *-ьь* на крају речи она бележи у 33 случаја од чега су највећи број примера именице у генитиву множине.⁷

Ми ћемо се у овом раду осврнути не само на облике генитива множине именица сва три рода који се у париском препису Немањиног житија обележавају са *-ьь*, већ и на друге начине означавања наставка за овај падеж.⁸

Примери:⁹

а) -ьь: въ правилѣ и заповѣди стѣиныхъ и бѣгоносныхъ ѿцьъ 213а, не оубою се напѣиющихъ на ме ѿ крѣть ни иноплемѣнныкъ варѣарь шетанниа 217б;

б) -ьь: хоте приидѣснти нѣсныхъ снльъ 204а, и храмы оубодиннѣ стѣихъ творити 206а, оустави въ нѣмь чрьнѣь скорь 206а, и оузъь одръжецихъ ме 209а, ѿ роукъь нѣ 194б, съ ѿврьженнѣмь мнра сего красотъь 197б, єдиномоу ѿ слоугъь єго 210б, и посла въ вѣсе страни своє славиныхъ свонхъ вельможъь и кнезе своє 211а, нз оустъь младѣнѣьь и сьсоуцихъ сьврьшилъ єси хвалоу 211б, не остави на снрьь прѣпѣбне 223а, ѿ многынѣ трѣудъ и раньь 224а, нь грѣхъь моихъ рѣ снн вѣса останає 224б, въпадохомъ въ плѣн иноплемѣнныкъь 225а, сьвралъ ны ѿ ꙗзыкъь и ѿ роукъь иноплемѣнныкъь 225а,¹⁰ понмъ съ собою хѣтолюбывихъ и нзредныхъ старѣьь 225б, ѿцьь нашнѣ 226а, нныхъ члѣкъь 230б, добронравныхъ црѣьь 231б, єдинъ ѿ роуьь єго въставъ 235а, разьгнавъ мракъь тьмныхъ вѣсовъь 236а, нзѣнстн чюдесъь прѣславныхъ 239а, ѿ сѣверьскихъь странъь 239б, овьстоуплѣнне многыхъ ꙗзыкъь 240а, 241а, ѿ разлѣчныхъь недоугъьь свонхъ 241а;

в) -ьь': въ оумыванни ногъь 217б.

У Немаѣином житију заменица ть написана је са -ьь и -ьь': оу топлѣнцн храмъ прѣстѣне бѣе на оустн рѣкы рекомыє косьлѣнне и тьь оуѣраснвъ 206а, 240б, нде съ слою своєю на градъ перѣнѣь и тьь скроушнвъ слою своєю 194а.

На основу изложеног материјала видимо да се у великом броју случајева генитив мн. именица сва три рода обележавао са -ьь, -ьь, -ьь' те се ови примери не могу третирати чисто орфографски, јер очигледно означавају изговорни полугласник. Овакав начин обележавања изговорног полугласничког наставка у поменутом падежном облику именица одлика је и других споменика из XIV века.¹¹ И ова особина као и друге у српским средњовековним рукописним књигама није доследно спроведена. Стога, случајеви генитива мн. означени на традиционалан начин са -ьь могу упућивати на то да су се изговарали са -Ø, што значи да наставак овог падежног облика није у пуној мери продро из говорног језика у писани.¹² Примери: єдиномоу ѿ правокѣрныхъ коннъ єго 191а, принде дьши єдиног вельможъь єго правокѣрныхъ 192б, не догоуцин трпѣтн смрада глоухныхъ коумнрь 192б-193а, тѣхъ градовъь сѣкроушь 194а, млнтвъ рѣ 197а, влгъь дѣль 198б, калмыкъь многоцѣннѣ 198б, вьсакынѣ добрнихъ рѣ нравъь

207б, грѣхъ рѣи нашии 218а, ѿ многыи троудъ 224а, мѣрило правоживоуцихъ члѣкъ 231б, 233а, лоуцьши всѣхъ олокабѣомаѣъ приносимихъ 231б, єдинъ ѿ градъ монхъ 233а, рѣшнтелю пленницъ грѣховныхъ 238а, по скончанни бо чюдєсь снхъ 239а, ѿ славныхъ слоугъ его 241б.¹³

Писање -ь у генитиву мн. придева въ дно адовѣъ скровницъ 192б – искључиво је граfiјска црта.

2. Париски препис Житија Стефана Немање од Стефана Првовенчаног, као што је већ речено, налази се у рукописној књизи Зборник (Cod. Slave 10) која броји 247 листова од којих су 244 писана једном старијом руком, а последња три новијом.¹⁴ Пошто је готово целу рукописну књигу исписао један писар, а самим тим и поменуто Немањино житије, ми смо ишчитали првих педесет листова с намером да утврдимо како је писар ван текста Немањиног житија обележавао наставак генитива множине именица сва три рода.

Примери:

а) -ь: нѣси ли слышала дѣлѣъ монхъ 2б, ѿ стрѣлѣъ вражнѣъ 3б, ѿ старѣъ 12а, 14б, 37а, въ лицѣ мѣнкѣъ 15б, горшини всѣхъ зловѣъ нмѣже и ѿ смѣхъ нѣсѣъ 29б, слѣса ѿ книгѣъ 33б, ѿ тѣлесѣъ 36а, ѿ лѣтѣъ 45а;

б) -ь: множитво слъзѣъ 27б, ѿ дѣлѣхъ роукѣъ свонхъ 33б, и др.

в) -ѣ: ѿ мльѣъ 5а, аще слышиши стѣнхъ ѿцѣ житни 19а, ѿ врьстѣ хлѣба 49б;

г) -ь: наждѣ ѿ роубѣникѣ 17а, приде ктерѣ ѿ старѣъ 34б.

Из издвојеног материјала видимо да је и на овим листовима присутна разубјеност означавања наставак за генитив мн. именица сва три рода, али да у већини примера писар овај падежни облик обележава са -ь, што налазимо и у тексту Житија Стефана Немање.

3. Препис Житија Стефана Немање од Стефана Првовенчаног, пронађен у најновије време, чува се у Центру за словенско-византијска изучавања „Проф. Иван Дујчев“ у Софији. Овај фрагмент од 47 листова писан је на хартији и на основу воденог знака датиран је средином XV века.¹⁵ Писмо Житија јесте полуустав исписан црним мастилом и од једне писарске руке. Софијски препис Немањиног житија придржава се традиције, тј. произлази из најстаријег париског преписа и с обзиром на то „че в този нов

НАПОМЕНЕ

- ¹ Види Б. Стипчевић, Ј. Цернић и др., *Изложба српске писане речи*. – Београд (Народна библиотека СР Србије), 6. април 1973, 30 као и В. Jovanović, *Pećki paterik. Tri jezičke redakcije slovenskog prevoda Skitskog paterika*. – Slovo, Zagreb, 1974, br. 24, 139-188.
- ² У Горичком зборнику налази се други данас познати препис Немањиног житија (в. *Никон Јерусалимац. Вријеме-личност-дело*. – Зборник радова са Међународног симпозијума на Скадарском језеру 7-9. септембра 2000. године, Цетиње, 2004. као и Lj. Juhas, *Zbornici sa životom Stefana Nemanje od Stefana Prvovenčanog*. – Cyrillomethodianum, Thessalonique, 1981, V, 187-196). Сачуван је и један фрагмент истргнут из рукописа XV-XVI века (V. Jagić, *Kritische Nachlese zum Texte der altserbischen Vita Symeonis (Stefan Nemanja's), geschrieben von seinem Sohne, dem erstgekrönten König Stefan*. – Archiv für slavische Philologie, Berlin, 1902, XXIV, 566-567), а у новије време пронађен је још један препис, тзв. софијски (А. Джурова, В. Велинова, Ив. Патев, *Слово и образ. Ръкописи, икони и шампи от XV-XIX в. от ЦСВП „Иван Дуйчев“ и от частни коллекции. Каталог*. – Софија, 2004, I-IX).
- ³ Према новој пагинацији Немањино житије налази се на странама од 194а до 243б (Александар Младеновић, *Неколико филолошких напомена уз „Немањино житије“ Стевана Првовенчаног*. – Pontes slavici. Festschrift für Stanislaus Hafner zum 70. Geburtstag, Graz, 1986, 259-260).
- ⁴ О досадашњим описима ове рукописне књиге уп. Р.Ј. Šafarik, *Památky dřevního písemnictví Jihoslovaniiv*. – Prag, 1851; Јован Ристић, *Србски, у царској библиотеки паризкој налазећи се рукописи. Прилог за повестницу српске књижевности*. – Гласник Друштва српске словесности, Београд, 1854, св. VI, 161-175; Томислав Јовановић, *Инвентар српских ћирилских рукописа Народне библиотеке у Паризу*. – Археографски прилози, Београд, 1981, књ. 3, 299-231. Стефаново житије на српскословенском издаје Р. Martinof, *Les manuscrits slaves de la Bibliothèque Impériale de Paris*. – Paris, 1858, 45-70. Критичко издање Житија доноси Владимир Ђоровић, *Житије Симеона Немање од Стевана Првовенчаног*. – Светосавски зборник, Београд (Српска краљевска академија. Посебна издања књ. 125. Друштвени и историјски списи књ. 50), 1938, књ. 2, 3-76 са два факсимила. Издање Житија у оригиналној графици в. у *Стефан Првовенчани. Сабрана дела. Предговор, превод дела и коментари* - Др Љиљана Јухас-Георгиевска. Издање на српскословенском – Др Томислав Јовановић. – Београд (Српска књижевна задруга. Коло ХСII, књ. 608), 1999, 14-129.
- ⁵ Јерковић 1965 1-30.
- ⁶ Јерковић 1965 14-15.
- ⁷ У недостатку оригинала В. Јерковић (1965 1-30) је радила према издању *Житија* које је приредио В. Ђоровић (1938 15-74) те отуда и неслагање са бројем примера које смо ми нашли у тексту.

- ⁸ Примери су донети из оригинала са фотографија које се чувају у Археографском одељењу Народне библиотеке Србије у Београду под сигнатуром Ф 311.
- ⁹ На неке од овде изнетих примера указао је и А. Младеновић (1992 24-25).
- ¹⁰ Ћоровић 1938 55 доноси погрешно ѿ роукъь.
- ¹¹ Упореди примере конь дългнѣхъ лоуќѣь; како поуѣть гре^а до крѣтъѣ и ѿ крѣтъѣ оу чрѣленоу врьбѣ; и ѿ црѣвнѣѣ оу варань; кон' прѣтнннѣхъ лзѣѣ (Ј. Недељковић, *Наставак генитива множине именица у Светостефанској хрисовуљи. Друга деценија XIV века.* – Археографски прилози, Београд, 2004-2005, 26-27, 155-156) као и: **сѣѣхъ моиѣхъ родителѣь и прѣродителѣь; множьствомъ грѣхѣь вблoжєнъ; мєгѣа моу ѿ сельѣ сѣгго сѣмєвна; и нис поуѣть на двѣ вора на врьхъ роуѣицьѣ** (Ј. Недељковић, *О обележавању наставка генитива множине именица у Светоарханђеловској хрисовуљи цара Стефана Душана (XIV век).* – Археографски прилози, Београд, 2003, 25, 321).
- ¹² Види Младеновић 1992 27-28.
- ¹³ Ћоровић 1938 46 доноси погрешно варѣларь.
- ¹⁴ Ћоровић 1938 3.
- ¹⁵ Овај софијски препис, уз подробан археографски опис, објавила је В. Велинова 2004-2005 7-107.
- ¹⁶ Велинова 2004-2005 10.
- ¹⁷ Писар овога Житија употребљава само ѣ.

Резюме

В этом труде автор занимается способами обозначения окончания родительного падежа множественного числа имен существительных в Житии Стефана Немани (которое написал Стефан Первовенчанный) – в списке XIV в. Анализом утверждено, что окончания -ѣь, -ѣѣ и -ѣѣ обозначают производительный полугласный.

Резиме

У овом раду аутор доноси начине обележавања наставка генитива множине именица у *Житију Стефана Немање од Стефана Првовенчаног* чији се препис из друге деценије XIV века налази у париској Националној библиотеци. Анализом је утврђено да се наставка генитива мн. бележи на више начина. Примери написани са -ѣь, -ѣѣ и -ѣѣ означавају изговорни полугласник, док они означени са -ѣ могу упућивати на то да су се изговарали са -Ø. Поред овога, у раду се осврнуло и на примере овог падежног наставка у најновијем софијском препису Немањиног житија (средина XV века).

Др Јасмина НЕДЕЉКОВИЋ, самостални стручни сарадник археограф-
саветник у Археографском одељењу Народне библиотеке Србије (Скерлићева
1).

YU ISSN: 0351-2819/UDK 901, оригиналан научни рад, примљен за
штампу 2. новембра 2007.

Кључне речи: писање генитива мн. именица, житије, Стефан Немања,
Стефан Првовенчани.

BIBLID: 0351-2819, (2006), 28, стр.191–199.

него. и творещи по бже паче него.
повседнишн вотамаю прѣбывати.
иже до днѣ бездальбы и не мете ма прѣ
боудеть роменни его. и грѣхъ во
нхъ не вса състаше. събо съста
заповѣдь гни не ѡца своего. и бы прѣ
стаупи нисъ. и зведе бо мно племенн
кы ма съ уствосван. не ѡземль стѣ
ва въ мѣстѣ роени ма съ паустѣ ни.
не по слову ша въ верѣ пы и заповѣди
вауне. и те ре ут не ѡца и матери и пр
уамъ. и аще не оува по тѣшн алсе снм
и мно племенны и мльпы колъ. снлы
блн и никако мене бы снм илн по за
вѣтоу. и по млтвѣ ѡного стго.
мыяко те прркъ ре. тн не петнѣ бы ш
и падоше. мы те въ стѣ хомъ и про
стнѣ бы холъ. не паче славо се ма съ
роутн маше. и ны не оутанѣ и
спаса шего и хъ. и на праванъ багъ и
и млтвоу гма и не стго у мессна.

1. Париски препис Житија Стефана Немање 224б

225

ТѢММЕННАДЕМЕНАШЕ НЕ ПОГРѢШИ
СМЫ. ПОБѢДИ БОНУ СЛАЮ СВОЕЮ.
ВЪЗВРАТНА МЕЛІКЪ ВЪ СЪУСТЬВНІЕ СЕ
ТѢММЕНЕ ПРѢСТАИ ПОМЛОУТЕ СЪ ПРѢ
ПОБНЕ СЪУМАШЫ СЛОВО. ПОСЛОУШАИ ГЛА
ВЪ СНАМАЮЩАГО ТИ НЪ ГЛОУБНЫІ СЪЦАИ
НЕ ПРѢЗНАЕМНЫІ СЛОЮГО. НЕ КОУТАВЪ
МОЩНЕ ТГО ПРѢ ПОБНИ ГОНСТВО РЫСМА
МНМАТЬ. ПОТЪЩАВ СЕН СЛАМЪ ПРНЕСИ
БЛГОУДИНЫІ МОЩНЕ ТГО. ДА ПРОСВѢ
ТИТЕ СЪУСТЬВНІЕ ЕГО. ПРНЕСЕНИ
КЪ МОЩНЕ ЕГО. ПРНШЫ СЪВНІЕ МЪ
ТВОИ МЪ. СЪКОРЪМН БО СЪЗЕМЛЯ НА
ША БЕЗАКОМНІ НАШН МН. НОУБНІ МН
БЫ КРЪВЬ БЛН. НВЫИ ДОХОВАЛЬ БЪ ПЛѢН
НМО ПЛЕМЕННЫІ КЪ. ВРАЗНІАШН ПО
ДРАЖАШЕ МН. ДАНЕ КЛАНЪ МЛАДОБА БЪ
БЛКАТЪ НАШН СЪХЪ ПРѢУТАІ МГО
МТН. НМАТЪ БЛАДНО СТО ТГО Н ТЕБЕ
ПР ПОБНЕ. СЪБРАМЪ СЪНЪЗЫСЪ. Н СЪ
РОУСЪ НМО ПЛЕМЕННЫІ СЪ. Н ПО СЪ

2. Париски препис Житија Стефана немаѣе 225а